

(המשך מעמוד 57)

לי: "אתה מחפש צרות. אני מציע לך להתנהג כמו שצריך, ואם לא, תגורש ברגע שתצא מהכלא." הוא איים גם על דאוד. אבל לדאוד, שידו השמאלית כבר הייתה משותקת, לא היה איכפת. האסיר השלישי, שלא אמר בנציג שום דבר, לא הוטרד. בביקורו הבא של נציג הצלב האדום הוא אמר לי שאין ספק שהמצאתי את סיפור העינויים, כי בכלא הזה אין עניינים. הוא גם הודיע לי ששמות המענים שמסרתי אינם נכונים. בדיוק באותו רגע עבר אחד המענים לידנו ואני הצבעתי עליו. הסוהר הראשי ומנהל-הכלא הודיעו שאין להם מושג מי הוא. הנציג שאל

עכשיו אני תופס את מקומו של עלי, שהי שחחרר, ושעתיד למות ב-1976 בפיוץ בצפון פלסטין הכבושה. בתא הזה יש לנו בית שימוש, שהותקן לא מומן. עד נדחתו 30, 40 ולפעמים 50 אסירים בין ארבעת הקירות האלה, כשלושתים דלי אחד בלבד. לפעמים הם חששו לקום ולגשת לדלי, כי ידעו שהם עלולים שלא למצוא מקום לשבת בו כ-שיחורר. פעמיים בשבוע התגלחנו. כל אחד מאיי תנו קיבל חצי סכיני-גילוח, אחרי ססיי מנו התגלח באו ואספו את הסכינים. פעם אחת, כשקיבלתי רשות לעבוד מתוך לבניין (זהו זכות הניתנת לאסירים שנש-אר להם פחות מחודש מאסר) החלטנו,

למים לסוכניהם הערביים. "המבקשים" הם המשלמים. למעשה, אם מישוה רוצה להשי תחרר מהכלא לפני הזמן, כל שעליו לי עשות הוא לבקש מבני מישפחתו שישלמו כסף לסוכן הערבי העובד בשביל היש-ראלים. כלומר, הסוכנים האלה חיים על חשבון הציבור הערבי. מהצד השני, השיי לטונות הישראלים מעוניינות שערבים צעירים רבים ככל האפשר יעזבו את פלי-סטיין, יש להם כמה שיטות להשיג זאת. תחילה הם נותנים לסטודנטים הפלסטינים להכין מסמך להם המשקיך בלימודיהם בחו"ל, ולחסוך מעצמם בעיות ואכזבות, שללא ספק יפלו בחלקם אם יתעקשו להישאר בארץ. ואז, ברגע שהצעיר עוזב, מתחילים לאיים וללחוץ על מישפחתו,

רים מבוגרים. התיירים נעלמו כאילו בלי עה אותם האדמה. בקושי רב חזרתי לחברון. כולם היו סגורים בבתיהם, חוששים. שום מכונת עם לחיות-זיהויה ערביות לא יכלה לעבור בכפר יהודי, כי חבורות של נערים זרקו אבנים על כל מי שעבר. בניגוד לימים הראשונים של מילחמת יוני 67, לא ציפינו לניצחון קל, אך כעבור כמה ימים היינו בטוחים בניצחון ערבי. פעם אחת ראינו את השבויים הר ישראלים בטלוויזיה, והמוראל שלנו עלה. באותה תקופה התחלתי לעבוד בחברון, בתנאות-מכולת של אחד מדודיי. עבדתי מ-1 בצהריים ועד חצות - החנות שלו היא הנסגרת האחרונה בעיר. אחר-כך

..חיינו בקומונה, כל אחד תרם לפי יכולתו. היתה לנו קופה

משותפת, התחלקנו בעבודות הבית. זאת היתה חווייה נפלאה

אותי אם אני מעוניין להגיש תלונה ולהי משקיך לטפל בעניין, אך אני סירבתי, כי לא רציתי שהוא יודע את כל מה שתיכ-ננתי לגלות.

לעבוד בשביל הש"ב

באותו הדרף של 72 עשינו שלוש שביתות-ירעב: הראשונה באה למחות נגד החדרת זירמי מים קרים לתוך התאים באמצע החורף; השנייה - כדי להשיג את גירושו של סוהר שהיכה אסיר, לא פוליטי, כדי להשפילו (הסוהר אכן גורש) ובפעם השלישית לאות הוזהרות עם אסירי כלא אחר. היחסים שהתפתחו בין האסירים, בעיקר בין האסירים הפוליטיים, היו חמים וקרריים, אך למרות זאת נוצרו קבוצות בהתי

חבר אחד ואני, לקדנו את סכיני-הגילוח המשומשות. תפקידנו היה לרוקן את פחיי האשפה ולשטוף אותם, ואנחנו סידרנו אותם כך שסכיני-הגילוח נשארו דבוקות לתחתית הפחים, מבחוץ. כך התחמקנו מהי חיפוש הקפדני שעשו לנו בכל פעם שעבר דנו בעבודה הזאת.

כולם קינאו באסירים שהורשו לעבוד בחוץ. העבודות כללו בדרך-כלל נקוי של החצר (הכלא מהווה חלק ממיבנה צבאי גדול) או עזרה בצביעה ובתיקונים. בסוף אפריל אני נקרא להתייצב לפני איש השירותים החשאים, מציעים לי לעבוד בשבילים, ומסבירים לי את היתרון נות הכלולים בתפקיד. וזהו ההגיון שלהם: אם אני נתקל ב"מחבל", עלי להסגירו והם מצידם יטילו עליו עונש קל בלבד. אני, כמוכן, אהיה מכוסה, אך אם ה"מחבל" הזה הרג חייל, הוא יקבל מאסר עולם, וכך יהיו כולם מרוצים. הם גם מנסים לשכנע

והמישפחה מצידה מתחילה לשכנע את הסטודנט שלא כדאי לו לשוב הביתה.

פרובוקציות מסוכנות

ב-12 במאי מארגנים האסירים חגיגה לכבוד שיחוררו, למחרת היום. אנחי נו שרים, רוקדים, מתחבקים. מישוה נותן לי בגדים כדי שאראה כמו בן-אדם (אבי שלח לי זוג מכנסיים חדשים לכבוד הי מאורע, אך נתתי אותם לאסיר שהשתחרר לפניי. איני צריך לתאר את כעסו של אבי שגילה למחרת מה עשיתי...). ה-13 במאי: בני מישפחתי (פרט לאמי) ממתינים בשער היציאה. אני אוסף את המתנות שקניתי להם באלג'יר. אני לוקח אתי גם את המתנות שהכינו לי חבריי לכלא (בין היתר מפת ירושלים עשויה משפופרות ריקות של מישחתי שיניים).

כששער הכלא נפתח, אני חש רצון גורא לרוץ, אך אני מעז. עדיין לא, בשער המחנה הצבאי עוצר אותי השומר, הרואה את המחזה, ושואל אותי במשך 3 או 4 דקות שאלות אידיולוגיות. הדקות האלה נראות לי כשנים. ברגע שהוא משחרר אותי אני מתחיל לרוץ כמו משוגע, ונופל לזרועות כל בני מישפחתי. לוקחים אותי הביתה, וברחוב שליך הבית שלנו מצטרי פת אליו אמי, שהזועקה עליידי קריאות השימחה של השכנות.

אחרי החגיגה שאירגנו לי לכבוד שיחי רורי מהכלא אני מתחיל לחיות חיים נורמליים. אני הולך ולמגלה את וקני ואחריכך לרופא-השיניים, הקובע שהשהות בכלא עלתה לי ב-8 סתימות.

כעבור כמה שבועות אני מתחיל לעבוד בבית-החרושת לטכסטיל בדימונה. אני עובד במשמרות ונוסע כל יום במשך 3 שעות באוטובוס מחברון לדימונה. האוטובוס סוגר את הדלתות ביציאה מחברון ופותח אותן רק בשערי בית-החרושת. אני זוכר שביום הראשון של מילחמת אוקטובר 73 תפסו הפועלים הישראליים עובד מחברון והשליכו אותו מגג בית-החרושת. הוא נהרג.

האחראי שלי היה יהודי מאוראן, שאותו חיבבתי מאוד. דיברנו על אוראן ואני הבאתי לו תמונות שצילמתי בעיר. היו גם פועלים רבים מהודו ומארצות המאגרי, רב, שחיו בקהילות נפרדות וסגורות מאוד. עבודתי שימשה נושא לזיכרונות רבים ביני ובין אבי, אני שמחתי בכל פעם שמכונה כלשהי התקלקלה, ולא עשיתי דבר כדי לתקן אותה. ראיתי בזה מעין התנגדות כלכלית. בעוד שאבי טען שאני בוגד במעבידי.

כעבור כמה שבועות התחלתי לחפש עבודה אחרת. מעניינת ומשתלמת יותר. מצאתי עבודה כנערי-שליח במלון פאן אמריקן בסדום. העובדה שאני דובר ער-בית, עברית, אנגלית וצרפתית עזרה לי מאוד. שם היתה לי משכורת יפה, מגורים במקום ומעט פנאי.

ב-10 באוקטובר 1973 פרצה המלחמה. מלון העובדים נקראו למילואים. מנהלי המלון הוא טייס, מנהל כוח-האדם הוא רבי-סיון, במהירות שיי לבשו כל העובדים הישראלים מדים - אפשר היה לחשוב שהם מחזיקים את הציוד הצבאי-מתחת למיטה. ביקשו מאיתנו לחזור הביתה. המלון התרוקן ונשארו בו רק כמה שומי-

קיבלתי עבודה בבניין. כעבור כמה ימים הפכתי האחראי על הבניין והקבלנים התי חילו לבקש שאבוא לעבוד בשבילים. באותו זמן היו לי כמה קשרים עם תנועת ההתנגדות, והשירותים החשאים, שעד אז הניחו אותי לגפשי, חזרו להטי ריד אותי. איש אחד מהש"ב נהג להתייצב בקביעות לפני תנועת-המכולת, אחרים נהגו לבוא לאתרי-הבנייה והתחילו קוראים בקול רם: "היי, אנוור, מה נשמע?" - כל זה כדי לסבך אותי, הייתי מתעלם ולועג לפרובוקציות שלהם. אך הן היו עלולות להיות מסוכנות מאוד, כי אדם תמים היה עלול לפרש את אותות ה"ידידות" שהם פיזרו סביבם כהוכחה לכך שבגדתי.

חיי קומונה באלג'יריה

יסייתי לקבל אישורי-יציאה עם זכות לחזור. באמת רציתי להמשיך בלימודים. הלכתי להיפגש עם ראש-עריית חבר רון, שייח' מוחמד עלי אל-ג'אברי, והסברתי לו שאמחר ססירבתי לעבוד למען השירותים החשאים, איני מקבל אישור-יציאה מהארץ. ראש-העירייה ענה לי שהוא ישוחח על כך עם המושל הצבאי, העומד להגיע בכל רגע. הוא אכן הגיע, בלוויית קצין מהש"ב, שהיה אחראי על אזור חברון. שמו ידועון. אחרי שהם עזבו חזרתי לדבר עם ראש-העירייה, והוא אמר לי: "סיפרת לי שהיית בכלא, אך לא סיפרת הכל. חזור לאמך, מה כבר תוכל ללמוד באוניברסיטה?" יצאתי ממישרדו ופרצתי בבכי. המשכתי לבכות לאורך כל הדרך הביתה, מרחק של כקילומטר וחצי.

חשתי גועל-נפש מחוסר-הצדק שבו מסור גל לנהוג פלסטיני. נכון שעלי אל-ג'אברי היה שר בירדן. אני זוכר שאפילו עניתי בגסות לדוד ששאל אותי מה קרה. אחרי נסיון כושל זה, פניתי לעורכי-דין. בינוי 1974 הוזמנתי אל המושל הצבאי, נבהלתי. כשבאתי לשם, ראיתי לפניי איש לובש מדים שאמר לי: "תפסיק לבלבל את המוח. או שאתה נשאר ומפסיק להטי ריד אותנו עם עורכי-הדין שלך, או שאתה נוסע לתמיד." אמרתי שאני רוצה לנסוע. הוא הגיח לפניי שלושה דפים ריקים ו-אמר לי לחתום. כשהיססתי הוא אמר: "או שאתה חותם או שאתה לא נוסע." החתמתי, ואיני יודע עד היום על מה. הקצין הורה לי לעזוב את חברון בהקדם האפשרי. בתחילת יולי נסעתי לעמאן.

שם היו לי בעיות עם השירותים החש-איים הירדניים - דבר מקובל לגבי כל מי שהיה לו עסק עם הישראלים. כל מה שביקשתי הוא לחדש את דרכוני כדי לעזוב את ירדן. אמרו לי שתחילה עליהם לחקור אותי. נתנו לי להמתין במשך שעות ואחרי-כך חקרו אותי שעות על גבי שעות, אך עינו אותי. הייתי צריך להתייצב בכל בוקר בשעה 8. לפעמים נתנו לי להמתין שעה או שתיים ולפעמים המתנתי חמש שעות. ניסיתי להפעיל פרו-טקציה (זו הדרך היחידה שאפשר להשיג שם משהו) באמצעות בני-דודיי, אך ללא הצלחה.

בסוף, ב-12 בספטמבר 1974, קיבלתי דרכון, בזכות חוק חדש שאפשר מתן דרכונים ללא הצורך לקבל אישור מהשי רותם החשאים (החוק, אגב, בוטל זמן קצר לאחר מכן).

המתחילים ליד מה שהיה פעם בית-ספר במרכז העיר חברון, שבו למד אבוי-ששה עד 1962. כיום הוחזר המקום לשימוש של מתחלי גוש-אמונים. על גג הבניין אפשר צבאית ובדגל ישראל.

אותי להפוך לבוגד, ומסבירים לי עד כמה זה יועיל לי. אני כמוכן מסרב, ואומר שאחרי שיחוררי ברצוני להמשיך בלימודים ולא להפוך מגל. ואו הם מודיעים לי שכן, הם לא ישחררו אותי, שהם יאלצו אותי לעבוד בשבילים ושרצוני להמשיך בלימודים ימשש להם כאמצעי-לחץ נגדי.

כמה ימים אחריכך באים הוריי לביקור, ומספרים לי שמישהו בא אליהם והציע להם שישלמו סכום כסף מסויים כדי שאוכל להשתחרר ב-1 במאי ולנסוע במהי-רות האפשרית לעמאן, כי אם שאר בחברון, צפוי לי עונש כבד עוד יותר. אני משיב להוריי שאני דוחה את העיי סקה וששאאר בכלא עד לתאריך שנקבע לשיחוררי.

התרגיל הזה נועד להשיג שני דברים: מצד אחד, השירותים החשאים אינם מש-

אם לגטיות הפוליטיות. אהדי כל זרם נטו להתקבץ ביחד. הוויכוחים הפוליטיים פרחו, גם הודות לעובדה שבכל תא (של 15 מטרים רבועים) היו תמיד 10 עד 20 אסירים.

האסירים הרגילים מופרדים מהאסירים הפוליטיים, אך כולם נפגשים במהלך שני שבועות אחרי-הצהריים. להלכה לא קיים מעמד רישמי של אסיר פוליטי, אך קיימת הבחנה ברורה בין שני סוגי האסירים. אגב, כמעט שלא היו בכלא של חברון אסירים שדוננו ליותר מחמש שנות מאסר.

בסוף מארס 1973 אני חש ששיחוררי קרב. אני האסיר הוותיק ביותר בתא שלי, ובזכות זאת אני תופס את הפינה הקרובה ביותר לדלת. בכל פעם שמגיע אסיר חדש או כמישהו משתחרר, קיים סבב במקרי מות וכל אסיר מתחרם מעט לעבר הדלת.